

Verantwoording herziening richtlijn Middelengebruik voor jeugdhulp en jeugdbescherming 2022/2023

Proces

In het kader van het Meerjarenplan Richtlijnen Jeugd vindt periodieke herziening plaats van de bestaande richtlijnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming. Op basis van de planning en de wens tot actualisatie kwam de richtlijn Middelengebruik voor jeugdhulp en jeugdbescherming in aanmerking voor revisie. Het Trimbos-instituut heeft deze herziening in opdracht van het NJi tussen december 2021 en april 2023 uitgevoerd. De herziening richtte zich op de richtlijn en niet op de onderbouwing. Op basis van de aanpassingen in de richtlijn zijn de werkkaarten en informatie voor ouders ook herzien door het NJi.

De dynamische herziening is uitgevoerd door het Trimbos-instituut (Anneke van Wamel en Britt Bilderbeek) in samenwerking met Manon Donker en Marianne Berger van het NJi. Daarnaast is samengewerkt met een herzieningswerkgroep en een klankbordgroep.

De herzieningswerkgroep bestond uit de volgende deelnemers:

- Anouk Bergmans, GZ-psycholoog en Regiebehandelaar, Novadic-Kentron (namens NIP)
- Auke Zandstra, Outreachend jongerenwerker, Verslavingszorg Noord Nederland
- Charlotte van 't Spijker, beleidsmedewerker, kenniscentrum kinder- en jeugdpsychiatrie
- Eva Mattheijer, Ouder- en kind adviseur, OKT Amsterdam
- Gijs van Houwelingen, preventiewerker, Tactus
- Inez Vandenbussche, kinder- en jeugdpsychiater, UPC KU Leuven (emeritaat)
- Jannet de Jonge, onderzoeker, Hogeschool van Amsterdam
- Leontien Los, psychiater, Brijder-jeugd
- Marjan Möhle, projectleider, Trimbos instituut
- Mieke Mutsters, Orthopedagoog Generalist, Amarant
- Roel Biemans, gezinswerker, Lokalis (namens BPSW)

Deelnemers van de klankbordgroep waren:

- Anne-Suus Zwemer, ASVZ
- Ellen Hazebroek, LOC
- Jacqueline Krouwel, Jellinek
- Janet Nieuwland, JBOverijssel
- Marjorie Balai, GGD Zaanstreek-Waterland
- Miranda Velthuis, Tactus
- Monique Scheres, Mutsaersstichting
- Prisca Kolodziejak, JBOverijssel
- Priscilla Niemeijer, JBOverijssel
- Sandra de Jong, JBOverijssel

Aan het begin van het proces zijn alle deelnemers eenmaal bij elkaar gekomen, waarna een onderverdeling tussen herzieningswerkgroep en klankbordgroep is gemaakt. Deelnemers van de herzieningswerkgroep hebben meegelezen tijdens het herzieningsproces, bepaalde specifieke thema's/vraagstukken uit de praktijk aangevuld, tekstwijzigingen aangeleverd en feedback gegeven op de conceptteksten. In totaal is de herzieningswerkgroep tweemaal live bij elkaar gekomen. De klankbordgroep is betrokken voor het bespreken van specifieke thema's of vragen rond de herziening.

De klankbordgroep is aan het einde van het proces eenmaal bij elkaar gekomen voor het vaststellen van de herzieningsthema's. Verder is er afstemming geweest met het NCJ en drie jeugdartsen, om vast te stellen welke onderdelen van de richtlijn bruikbaar kunnen zijn voor de jeugd gezondheidszorg.

De uitgangsvragen zijn, in overleg met de werkgroep, hetzelfde gebleven. De actualisatie heeft ook niet geleid tot een inhoudelijke wijziging van de aanbevelingen. Wel zijn de aanbevelingen geredigeerd zodat ze toegankelijker geformuleerd zijn.

Voor een aantal onderdelen zijn aanvullende literatuursearches uitgevoerd om de meest recente wetenschappelijke inzichten op te halen. PubMed en Google Scholar zijn hiervoor geraadpleegd met de volgende zoektermen:

AND	
OR	OR
Comorbidity / Co-occurring mental disorders	Residential youth care
Youth	Adolescents
Substance (ab)use	Drug use
Risk factors	Protective factors
Diversity	Gender identity
Self-Determination theory	Motivational interviewing / Personalized normative feedback intervention

In de eerdere versie van de richtlijn bestond de doelgroep uit professionals in de praktijk van de jeugdhulp en jeugdbescherming. Voor deze herziening is ervoor gekozen waar mogelijk en relevant de kennis in de richtlijn toepasbaar te maken voor jeugdprofessionals in de brede context van het jeugddomein.

Verder zijn stappen gezet in de herstructurering van de richtlijn, om het document beter leesbaar en bruikbaar te maken.

Aanpassingen

Bij deze herziening zijn op hoofdlijnen de volgende aanpassingen gedaan:

Onderdeel	Hoe aangepast?
Algemeen	<ul style="list-style-type: none"> • Alle termen zoals 'jeugdigen' zijn aangepast in 'jongeren'. • Er ligt minder nadruk op roken als specifiek middel, hoewel het nog wel als aandachtspunt naar voren komt. • De richtlijn is verbreed. Deze biedt nu niet enkel handvatten voor de jeugdhulp en jeugdbescherming. Ook andere professionals binnen het jeugdveld kunnen (delen uit) de richtlijn gebruiken.
Hoofdstuk 1	<ul style="list-style-type: none"> • De tekst onder doel toegevoegd. Deze stond eerst in Hoofdstuk 2. • De tekst onder doelgroep is toegevoegd, gebaseerd op de oude tekst onder 2.4. Hierbij is dieper ingegaan op wat onder 'jeugdprofessionals' wordt verstaan. • De uitgangsvragen zijn verplaatst van hoofdstuk 2 naar hoofdstuk 1. • Er is een leeswijzer toegevoegd.

Onderdeel	Hoe aangepast?
Hoofdstuk 2	<ul style="list-style-type: none"> • In plaats van te spreken over 'risicovol' of 'stoornis' zijn de verschillende fasen van verslaving toegevoegd. In de richtlijn wordt vanaf nu gesproken over 'problematisch middelengebruik'. • De relevantie is algemener ingestoken op jongeren, waarna vervolgens ingezoomd wordt op cijfers in de residentiële jeugdzorg en JJI's. • De gevolgen en cijfers zijn gewijzigd in volgorde. • Er zijn nieuwe cijfers toegevoegd. • Paragraaf 'belang van vroegsignalering' is herschreven. • Paragraaf 'normering van gebruik bij jeugdigen' is verwijderd. De inhoud is verwerkt in andere hoofdstukken.
Hoofdstuk 3	<ul style="list-style-type: none"> • De bekende risicofactoren zijn opgedeeld in verschillende settings: voor het individu, voor het gezin/verzorgers, in de schoolsetting en in de gemeenschap. • Er is een paragraaf toegevoegd over beschermende factoren. • In paragraaf 3.2 zijn nieuwe cijfers toegevoegd.
Hoofdstuk 4	<ul style="list-style-type: none"> • Er is een paragraaf met uitleg over verschil tussen een screeningsinstrument en diagnostisch instrument toegevoegd. • Er is een paragraaf met toelichting op diversiteit toegevoegd. • Het stoplichtmodel is verplaatst naar hoofdstuk 4 vanuit hoofdstuk 7. • Er zijn meerdere screeningsinstrumenten toegevoegd en er ligt minder nadruk op de SMA. • Er is aanvullende literatuur toegevoegd.
Hoofdstuk 5	<ul style="list-style-type: none"> • Voor de leesbaarheid is er kader toegevoegd met uitleg over selectieve en geïndiceerde preventie. • Het overzicht van interventies is geactualiseerd. Hierbij is bewust gekozen om ook interventieaanbod buiten de databanken mee te nemen in het overzicht. Er is namelijk een deel van het aanbod verdwenen uit de databanken, ondanks dat dit nog steeds als behulpzaam wordt ervaren in de praktijk. • Er is aanvullende literatuur toegevoegd.
Hoofdstuk 6	<ul style="list-style-type: none"> • Er is een paragraaf met interventieoverzichten toegevoegd. • Er is een paragraaf over aanpakken, zelf afhandelen, samenwerken of doorverwijzen naar dit hoofdstuk verplaatst vanuit hoofdstuk 7. • Er is aanvullende literatuur toegevoegd.
Hoofdstuk 7	<ul style="list-style-type: none"> • De paragrafen zijn in volgorde gewijzigd. • Hoofdstuk 8 is voor een groot deel in dit hoofdstuk opgenomen.
Hoofdstuk 8	<ul style="list-style-type: none"> • Dit hoofdstuk is vanwege overlap verwijderd. De teksten zijn opgenomen in de eerdere hoofdstukken. Voornamelijk in hoofdstuk 7.

Toegevoegde literatuur

- Alten, J. van, Berger, M., Derksen, K. & Rondeel, M. (2017). *Competentieprofiel hbo jeugd- en gezinsprofessional*. Utrecht: Beroepsvereniging voor Professionals in Sociaal Werk (BPSW).
- Arkowitz, H., Miller, W. R. & Rollnick, S. (Eds). (2015). *Motivational interviewing in the treatment of psychological problems* (2nd ed.). New York: The Guilford Press.
- Armstrong T.D. & Costello E.J. (2002) Community studies on adolescent substance use, abuse, or dependence and psychiatric comorbidity. *J Consult Clin Psychol*. 2002 Dec; 70(6):1224-39. <https://doi.org/10.1037//0022-006x.70.6.1224>. PMID: 12472299.
- Barendregt, C. & Wits, E. (2013). *Vroegsignalering van middelenproblematiek bij jongeren. Voorbeelden van toepassing van de Richtlijn vroegsignalering middelenmisbruik of -afhankelijkheid in de praktijk*. Rotterdam: IVO.
- Baron, E., Jonge, J. de, & Schippers, G. (2017). Motiverende gespreksvoering. *Gedragstherapie*, 48(2), 2 juni.
- Blaauw, E., & Dam, R. K. S. van, (2021). Aandacht voor verslavingskunde in het mbo, hbo en wo. *GGzet*, 20-26.
- Dai, H. D., Doucet, G. E., Wang, Y., Puga, T., Samson, K., Xiao, P. & Khan, A. S. (2022). Longitudinal Assessments of Neurocognitive Performance and Brain Structure Associated With Initiation of Tobacco Use in Children, 2016 to 2021. *JAMA Network Open*, 5(8), e2225991. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.25991>.
- Duijvenbode, N. van, Nagel, J. van der, Poelen, E., Kiewik, M., Kemna, L., & Bierman, K. (2019). *Handreiking Middelengebruik en verslaving bij mensen met een LVB*. Utrecht: KAJAK, academische werkplaats.
- DuPont, R.L., Han, B., Shea, C.L. & Madras, B.K. (2018) Drug use among youth: National survey data support a common liability of all drug use, *Preventive Medicine*, Volume 113, 2018, Pages 68-73.
- Gezondheidsraad (2018). *Alcohol en hersenontwikkeling bij jongeren*. Den Haag: Gezondheidsraad.
- Gower, A. L., Rider, G. N., Brown, C., McMorris, B. J., Coleman, E., Taliaferro, L. A., & Eisenberg, M. E. (2018). Supporting Transgender and Gender Diverse Youth: Protection Against Emotional Distress and Substance Use. *American Journal of Preventive Medicine*, 55(6), 787-794. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2018.06.030>.
- Hendriks, V., Blanken, P., Croes, E., Schippers, G., Schellekens, A., Stollenga, M., & Brink, W. van den (2018). *Multidisciplinaire richtlijn Stoornissen in het gebruik van cannabis, cocaïne, amfetamine, ecstasy, GHB en benzodiazepines*. Netwerk Kwaliteitsontwikkeling GGZ.

- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (2022). *Vrijheidsbeperkende maatregelen in open residentiële jeugdhulp*. Den Haag: Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd.
- Jonge, J. de, Spijkerman, R., & Müller, M. (2018). *Handleiding CGT-J*. Utrecht: Perspectief Uitgevers.
- Kepper, A., Veen, V., Monshouwer, K., Stevens, G., Drost, W., Vroome, T., & Vollebergh, W.A.M. (2009). *Middelengebruik bij jongens in Justitiële Jeugdinrichtingen* [Substance use Among Male Adolescents in Juvenile Justice Institutions in the Netherlands]. Utrecht: Utrecht University.
- Köck, P., Meyer, M., Elsner, J., Dürsteler, K. M., Vogel, M., & Walter, M. (2022). Co-occurring Mental Disorders in Transitional Aged Youth With Substance Use Disorders—A Narrative Review. *Frontiers in Psychiatry*, 13.
- Lammers, J., Alberti, I., Klooster, B. van 't, & Bouts, M. (2019). *Richtlijnen verslavingspreventie binnen het onderwijs*. Utrecht: VKN/Trimbos-instituut.
- Lipari, R. N., Ahrnsbrak, R. D., Pemberton, M. R., Porter, J. D. (2018). Risk and Protective Factors and Estimates of Substance Use Initiation: Results from the 2016 National Survey on Drug Use and Health. In *Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US), CBHSQ Data Review*. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (US), Rockville (MD).
- McGillicuddy, N.B. (2006). A review of substance use research among those with mental retardation. *Ment Retard Dev Disabil Res Rev*, 12(1), 41-7.
- Möhle, M., Gelder, N. van, Rombouts, M., Scheffers-van Schayck, T., & Monshouwer, K. (2021). *Preventie en gebruik van alcohol, tabak, cannabis en andere middelen in de residentiële jeugdzorg. Kerngegevens uit het EXPLORE-onderzoek*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Multidisciplinaire Richtlijn Alcohol (herziening 2022/2023)
- Newcomb, M. E., Hill, R., Buehler, K., Ryan, D.T., Whitton, S.W., & Mustanski, B. (2020). High Burden of Mental Health Problems, Substance Use, Violence, and Related Psychosocial Factors in Transgender, Non-Binary, and Gender Diverse Youth and Young Adults. *Archives of Sexual Behavior*, 49, 645–659.
- Patrick, H., & Williams, G. C. (2012). Self-determination theory: Its application to health behavior and complementarity with motivational interviewing. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 9(18).
- Ren, M., & Lotfipour, S. (2019). Nicotine Gateway Effects on Adolescent Substance Use. *The western journal of emergency medicine*, 20(5), 696–709.
<https://doi.org/10.5811/westjem.2019.7.41661>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. New York: Guilford Publishing.

SAMHSA - Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2006). *Results from the 2005 national survey on drug use and health: national findings*. Office of Applied Studies, NSDUH Series H-30, DHHS Publication No. SMA 06-4194. Rockville, MD: SAMHSA.

Saxton, J., Rodda, S. N., Booth, N., Merkouris, S. S., & Dowling, N. A. (2021). The efficacy of Personalized Normative Feedback interventions across addictions: A systematic review and meta-analysis. *PLoS One*, 16(4). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248262>.

Spijkerman, R., Crunelle, C. L., Özgen, M. H., Begeman, A. H. A., Dom, G., Glind, G. van de, Groenman, A. P., Kernebeek, M. W. van, Matthys, F., Post, M., Schellekens, A., Staal, W., Brink, W. van den, & Hendriks, V. M. (2021). Jongeren met een stoornis in het gebruik van middelen en ADHD: Internationale consensus. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 63, 868 - 874.

Spronk, D., Bilderbeek, B., Miltenburg, C. van, & Jong, M. de (2021) *Preventie van cocaïnegebruik - Inventarisatie en kansen voor de toekomst*. Utrecht: Trimbos-instituut.

Schweren, J. S., Hovenkamp, A., Jörg F., Li-Kan, K., & Schoevers, R. A. (2021). *Grootschalige en systematische preventie van psychische aandoeningen bij jongeren en jongvolwassenen: Een verkenning van evidentie en 'best practices'*. Groningen: Geestkracht FNO/ Afdeling Psychiatrie van het Universitair Medisch Centrum Groningen en de Rijksuniversiteit Groningen.

Schramm-Sapyta, N.L., Walker, D., Caster, J.M., Levin, E.D., & Kuhn, C.M. (2009). Are adolescents more vulnerable to drug addiction than adults? Evidence from animal models. *Psychopharmacology*, 106, 1-21.

Nagel J. van der, Kiewik, M., Dijk, M. van, Jong, C. de, & Didden, R. (2011). Handleiding SumID-Q, Meetinstrument voor het in kaart brengen van Middelengebruik bij mensen met een lichte verstandelijke beperking. Deventer: Tactus.

West, R. (2013). *EMCDDA Insights: Models of addiction*. EMCDDA.

Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2015). *Vitamines Voor Groei: Ontwikkeling Voeden Vanuit de Zelf-Determinatie Theorie*. Leuven: Uitgeverij Acco.

Zoon, M. (2012). *Wat werkt bij middelengebruik?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.